

INLEIDING:

DE VRIJMETSELAARSLOGE LE SEPTENTRION EN HAAR AANWEZIGHEID IN HET OPENBAAR LEVEN IN GENT: WHAT'S IN A NAME?

De vrijmetselaarsloge Le Septentrion werd opgericht op 2 april 1811. Toen was het de derde Gentse werkplaats na La Félicité Bienfaisante (°26 mei 1805) en Les Vrais Amis (°7 september 1807). Zeven maçons van de loge La Félicité Bienfaisante namen hiervoor ontslag uit hun werkplaats.² De officiële installatie, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van Het Grootoosten van Frankrijk, vond plaats op 4 oktober 1812.³ Vanaf 1853 staken de andere werkplaatsen hun arbeid en vanaf 1855 blijft Le Septentrion gedurende meer dan tien jaar de enige Gentse werkplaats. Daardoor is zij nu de oudste actieve Gentse werkplaats.

Centraal onderzoeksobject is de Gentse loge Le Septentrion. Mijn stelling is dat Le Septentrion en haar leden een onuitwisbare stempel gedrukt hebben op het openbaar leven in Gent in de periode 1811-1960. Bijkomend poneer ik dat die stempel na de Eerste Wereldoorlog vervaagde, maar ook veranderde. Dit boek is dus geen geschiedkundige studie over de werkplaats Le Septentrion - hiervoor wordt verwezen naar de diverse eigen publicaties over de geschiedenis⁴ - maar beoogt de aanwezigheid van de vrijmetselaars van Le Septentrion in het openbaar leven in Gent tijdens de periode 1811-1960 te reveleren.

Openbaar leven

Met het openbaar leven wordt de samenleving bedoeld, voornamelijk in Gent of met Gent verbonden. Een samenleving is een bevolking die een sociaal geheel vormt. Deze groep mensen vormt samen een halfgesloten systeem. Binnen dit systeem bestaat er interactie tussen de leden van de groep. Het netwerk van relaties tussen mensen staat centraal binnen een samenleving.⁵ De samenleving is de profane leefwereld van de vrijmetselaars van Le Septentrion. Deze leefwereld is ruimer dan de publieke sfeer van Habermas, waar de mens politieke activiteiten ontplooit zonder dat het over politieke besluiten an sich gaat.

Het openbaar leven is ook ruimer dan de *civil society*, de burgerlijke samenleving, een soort ongrijpbaar maatschappelijk middenveld tussen de staat en het private gezinsleven. De *civil society* wordt ook omschreven als “the arena of uncoerced collective action around shared interest, purposes and values”. De *civil society* is dus het geheel van verenigingen en instituties die los van de staat functioneren en berusten op particulier initiatief. Het verenigingsleven in de ruimste zin behoort daartoe.⁶ Het openbaar leven overstijgt het verenigingsleven en de politiek. Ook de economische wereld maakt deel uit van de maatschappij net zoals de genderproblematiek, de Vlaamse kwestie, het onderwijs, de funeraire cultuur, de statuomanie, ...

Het vroegkapitalisme was enerzijds economisch en politiek conservatief. Het stabiliseerde de machtsstructuur in de staten. Anderzijds liet het elementen vrijkomen, die op termijn deze machtsstructuur aantastten. Het gaat om nieuwe vormen van handeldrijven zoals de langeafstandshandel, nieuwe vormen van berichtgeving en communicatie (*inside* informatie beperkt tot *traders*) en nieuwe vormen van financiering (het ontstaan van beurzen, vennootschappen op aandelen en verzekeraars). Er ontstonden horizontale commerciële relaties en netwerken. De verticale relaties van afhankelijkheid, kenmerkend voor de organisatie van het staatsysteem, konden die horizontale relaties niet langer regelen. Lokale markten volstonden niet meer voor de grote handelsmaatschappijen. Natiestaten met grotere bureaucratieën en stijgende financiële noden waren het gevolg. Bijgevolg ontstond ook een splitsing tussen het persoonlijk vermogen van de machthebber en de bezittingen van de staat.⁷

Het gezag van de overheid werd tastbaar. Het maatschappelijk middenveld ontstond als een uitloeijsel van dit zichtbaar staatsgezag. De nieuwe burgerij, gevormd uit juristen, geneesheren, pastoors, wetenschappers, officieren en hoogleraars, nam een centrale plaats in het publiek domein in. Daarnaast ontstond een kleine categorie van grote kapitalisten en grootindustriëlen. De ambachtslui, vertegenwoordigers van de oude burgerij, belandden onderaan de sociale ladder. In de vroegmoderne tijd waren de instellingen van het openbaar leven de salons en de koffiehops. Daar las men de kranten en tijdschriften en discussieerde men over politiek en cultuur. In de salons ontmoetten de intellectuelen de aristocratie. Zij stonden er op gelijke voet.⁸

Het vroegkapitalisme zorgde ervoor dat de mensen zichzelf als burgers gingen ervaren, als volwaardige en zelfstandige personen, die niet langer onder het juk van kerkelijke en wereldlijke autoriteiten zaten.⁹ Gedurende de moderne tijd werden nieuwe ideeën over het publieke discours aangevuld met de ontwikkeling van nieuwe communicatiemedia, stijgende alfabetiserings- en opleidingsniveaus, groei van de staat en uitbreiding van de politieke participatie van het volk. Dit had een aantal gevolgen. De publieke interactie vergrootte. Zaken die een grote groep mensen aanbelangden - openbare aangelegenheden en zaken van belang voor het hele staatsbestel - gingen nu ook deel uitmaken van het openbaar leven. De uiteindelijke opkomst van bedrijven, politieke partijen, vakbonden en andere grootschalige organisaties maakten het onderscheid nog ingewikkelder.¹⁰

Vijfentwintig jaar na haar oprichting was de wereld van de vrijmetselaar van Le Septentrion veranderd: de moderne tijd was begonnen. Salons en koffiehuisen werden vervangen door 'genootschappen' (in het Frans '*Cercles*'; in het Engels '*Clubs*') en cafés. In principe is een *Cercle* of *Club* een georganiseerde associatie van mannen met als doel het beoefenen van een niet-winstgevend tijdverdrijf. Een *Cercle* was een product van de middenklasse, een deel van de samenleving dat zich per definitie verschillend voelde van de hogere (aristocratie) en de lagere klasse (het volk).¹¹ Een loge als Le Septentrion beantwoordt volledig aan de omschrijving als een *Club* van mannen met een niet-winstgevend tijdverdrijf.

Hadden de maçons van Le Septentrion het profiel om zich in het openbaar leven te positioneren? De grondbeginselen van de vrijmetselarij maakten hen ongetwijfeld geschikt om zich in het openbaar leven te profileren. Ze onderschreven het belang van een rationeel kritisch discours. Ze vroegen zich af hoe de samenleving ingericht moest worden. Ze stoelden hun mening op de principes van de rede en de verlichting. Maar zij ondergingen ook de veranderingen. Ook zij werden met een staat gecon-

fronteerd die steeds meer taken op zich nam, met een meer intense samenleving, die zich uitbreidde en met economisch gedreven actoren.

Om hun aanwezigheid in het Gentse publieke leven te bepalen, werd gepoogd hun aanwezigheid in het publieke leven te schetsen door na te gaan of ze in de politiek, in het verenigingsleven en in het bedrijfsleven actief waren. Hoe ze hun sociaal engagement vertaalden. Hoe ze concreet omgingen met de Vlaamse beweging, de Vlaamse taal, de gendergelijkheid en het onderwijs. Welke houding ze aannamen in en na beide wereldoorlogen en tegenover de bezetter. Hoe ze reageerden op bepaalde geladen gebeurtenissen.

Bij het linken van de maçonnieke aan de profane wereld is uitgegaan van het feit dat een profaan zich op een bepaald moment van zijn leven vereenzelvigde met het maçonniek gedachtegoed. Door de inwijding binnen de vrijmetselaarsgemeenschap van Le Septentrion werd deze levenshouding geconcretiseerd. Niemand wordt als vrijmetselaar geboren en niet elke vrijmetselaar overlijdt in die hoedanigheid. De periode waarin een vrijmetselaar aangesloten was bij Le Septentrion, liep niet steeds parallel met de periode dat hij bv. aandeelhouder was in een bedrijf, bedrijfsleider, (bestuurs) lid van een vereniging of een politiek mandaat opnam. Daarom werd besloten om in dit boek elke link tussen een profaan mandaat of handeling, uitgeoefend door een maçon die zich ooit bij Le Septentrion liet inwijden, te weerhouden als relevant, ook als die later geen deel meer uitmaakte van Le Septentrion. Voornamelijk voor de maçons die in 1866 uitgezwermd zijn naar de werkplaats La Liberté is die interpretatie heel belangrijk.

Om dit boek leesbaar te houden voor wie minder vertrouwd is met de Gentse samenleving in de negentiende en de eerste zes decennia van de twintigste eeuw, werden feiten en gebeurtenissen van context voorzien of in hun context geplaatst.

Le Septentrion in het Gentse openbaar leven

Wanneer werd Le Septentrion een factor in het Gentse openbaar leven? Opggericht in 1811, leert haar geschiedenis ons dat ze de eerste twee decennia van haar bestaan een strijd voerde om te overleven, met een absoluut dieptepunt in 1827.¹² Eind 1830 affilieerde Hippolyte Metdepenningen in Le Septentrion en op 8 maart 1831 werd hij tot achtbare meester gekozen. Le Septentrion begon dan ook pas een rol van betekenis te spelen in de Gentse publiek ruimte vanaf 1832. Andries Van den Abeele stelt dat zowel in de Franse als in de Hollandse periode de vrijmetselarij een gezelligheidsvereniging bleef, waar principiële problemen nauwelijks aan bod kwamen. Onder Hollandse invloed werden de vrijmetselaars actiever op filantropisch gebied.¹³ Pas na de Belgische omwenteling, met de komst van Hippolyte Metdepenningen, manifesteerden Le Septentrion en haar maçons zich bewust in het Gentse openbaar leven.

Het concept ‘sociabiliteit’ en het maçonniek geheim

Naast het veranderende openbaar leven dringt de vraag zich op in welke mate het concept ‘sociabiliteit’ de geschiedenis van Le Septentrion beïnvloed heeft. ‘*Sociabilité*’ wordt omschreven als zowel de geschiktheid van een mens om in een samenleving te leven als de geschiktheid van een individu om op een aangename manier om te gaan met zijn gelijken.¹⁴ Het is de zin voor het maatschappelijk leven. Het is de aanwezigheid en de vitaliteit van sociale groeperingen. Die groeperingen drukken het meest intens sociale relaties uit in een maatschappij. Het onderzoek naar intellectuelen kan niet losgekoppeld worden van het onderzoek naar sociabiliteit. Sociabiliteit duidt op alle mogelijke situaties en locaties van menselijk contact. Zowel contacten tijdens het flaneren op de boulevard als geleerdengenootschappen of theaterbezoeken zijn vormen van sociabiliteit. Genootschappen waren bij uitstek stedelijke, mannelijke, egalitaire en burgerlijke initiatieven.¹⁵

De ontwakende samenleving deed vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw een aantal *sociabilités* (gezelligheidsgenootschappen) ontstaan, die aan personen van verschillende sociale lagen een forum boden voor open debat en discussie. Die ‘Vlaamse Verlichting’ was geen atheïstische beweging. Volgelingen hingen een ‘katholieke Verlichting’ aan zoals die in zwang was tijdens de Oostenrijkse periode.¹⁶ Ook Le Septentrion was de eerste decennia van haar bestaan geenszins atheïstisch.

Veel vrijmetselaars van Le Septentrion bekeerden zich in 1830 tot het orangisme. Het is interessant om even stil te staan bij de impact van vijftien jaar Noord-Nederlandse aanwezigheid in België op de politieke sociabiliteit. De grondwet van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden uit 1815 voorzag in enkele nieuwe grondwettelijke vrijheden. Persvrijheid en vrijheid van boekdruk brachten lezers samen. Het petitieright werd ingebouwd. Het werd ook een beproefd middel bij de onderzoeken ‘de commodo et incommodo’, die verplicht waren vanaf 1810. Uit reactie tegen de wet-Le Chapelier (1791) ontstonden bijstandsfondsen en beurzen, die hun nut bewezen bij stakingen. Christophe Verbruggen besluit dat het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden niet de aard van de sociabiliteit veranderde, maar wel de intensiteit en de mate waarin ze een voedingsbodemp voor ‘politieke mobilisatie’ werd.¹⁷

In Le Septentrion werden contacten tussen gelijkgestemden gecultiveerd en intern gestructureerd en werden gemeenschappelijke initiatieven ontplooid. Dit alles op basis van vrijwilligheid. Het leidde ertoe dat op bepaalde momenten Le Septentrion politiek mobiliseerde. Zoals vermeld, manifesteerde Le Septentrion zich pas in het openbaar leven in Gent na 1832. De transitie van het sociaal leven in het salon en het koffiehuis naar het sociaal leven in de *cercle* en het café had zich in 1832 voltrokken. Kortom, waar *cercle* en salon elkaars tegengestelden zijn, zijn *cercle* en café verschillende elementen van eenzelfde globale realiteit.¹⁸

Maar hoe zorgde de vrijmetselarij ervoor dat het maçonniek geheim de manifestatie van maçons in het openbaar leven in Gent juist niet hinderde? Hoe moet het maçonniek geheim sociaal begrepen worden? De Duitse socioloog Georg Simmel (1858-1918) maakte een analyse van het geheim dat hij omschreef als een van de grootste verwezenlijkingen van de menselijke beschaving. Het kunnen geheimhouden van dingen maakte het immers mogelijk om een subtiele wisselwerking op te bouwen tussen twee werelden, die van het bekende en die van het verborgene. Het geheim kon vooral een sfeer van vrijheid creëren, voornamelijk in verenigingen zoals de vrijmetselarij. De vrijmetselarij is

een nagenoeg geheim genootschap: de profane wereld kent haar bestaan, maar weet normaal niet wat er gebeurt. Geen wonder dus dat in regio's waar de Katholieke Kerk domineerde, de vrijmetselaars heel wat discreter gingen optreden.

De associatie tussen vrijmetselarij en subversie die naderhand in allerhande publicaties werd gemaakt, plaatste de loges immers in een negatief politiek daglicht. De Franse revolutie is daar een voorbeeld van. De rol van de vrijmetselarij in de revolutie was onbeduidend geweest, maar de perceptie was anders. De geheimhouding beoogde dus niet alleen een zelfbescherming, maar was ook een instrument om een intern politiek debat te kunnen vormgeven. Hierbij werd bepaald wat mocht doorsijpelen naar het publiek en wat niet. Het is dan ook via haar aanwezigheid in diverse verenigingen dat Le Septentrion zich na 1832 in het openbaar leven ging manifesteren.¹⁹

Onderzoek leert dat de vrijmetselaars van Le Septentrion zich formeler en zelfs commercieel gingen organiseren. De vrijmetselaars van Le Septentrion zochten elkaar niet enkel in genootschappen en verenigingen op, maar troffen elkaar ook in vennootschappen. Aan vennootschappen kleefde een commercieel etiket. Verenigingen worden eerder met de vrije tijd geassocieerd. De grens is minder formeel dan gedacht. Een *cercle* kan spontaan evolueren in de richting van een beroepsvereniging voor zijn leden. Er kan een symbiose ontstaan tussen vennootschap en *cercle* als de vennootschap ook gaat zorgen voor de verbetering van de levenskwaliteit van zijn leden. Dit is het geval als het commerciële doel overstegen wordt. De stijgende vertrouwdheid van de vrijmetselaars van Le Septentrion met het instituut *cercle*, met de flexibiliteit, de gewoontes, ... zorgde dat ze de *cercles* steeds meer voor andere en verschillende doeleinden gingen gebruiken.²⁰

Als ik als bijkomende stelling poneer dat de impact van Le Septentrion op het Gentse openbaar leven na de Eerste Wereldoorlog veranderde en vervaagde, staat dit niet los van de maatschappelijke evolutie. De staat ging zich meer en meer opstellen als verzorgend instituut waarvan burgers gebruik konden maken. Na de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde de verzorgingsstaat zich geleidelijk, na de Tweede Wereldoorlog kwam die ontwikkeling in een stroomversnelling terecht. Mensen wisselden veel minder van gedachten. Ze volgden opinies zoals ze de mode volgden: niet betrokken, maar wel sterk beïnvloedbaar.²¹

Verspreiding van het gedachtegoed van Le Septentrion

Le Septentrion is als loge een besloten genootschap. Zelden trad zij in de openbaarheid. Hierin kwam pas verandering - en dan nog vrij schuchter - naar aanleiding van twee gebeurtenissen. Ten eerste creëerde de episcopale veroordeling van de vrijmetselarij op 28 december 1837 (pas kenbaar gemaakt in 1838) een confessionele breuklijn in België. Ten tweede schrapte het Grootoosten van België pas in 1854 het fameuze artikel 135 uit zijn statuten. Dit artikel verbood religieuze en politieke discussies in de loges. Het ging eerder om een symbolische daad.²² Le Septentrion was tot 1883 aangesloten bij het Grootoosten van Nederland en dus niet formeel gebonden door uitspraken van het Grootoosten van België.

Dat Le Septentrion als loge zich op de achtergrond hield, impliceerde niet dat ze niet actief was in het openbaar leven in Gent. Ze verspreidde op meerdere manieren haar gedachtegoed. Dat gedachtegoed kan worden geresumeerd tot het verdedigen van de liberale burgerlijke vrijheden, van de grondwettelijke vrijheden en meer bepaald van het officieel onderwijs, het verlenen van bijstand aan behoeftigen en de klassieke 'volksverheffing'. Ook het niet-klassieke maçonnieke gedachtegoed kreeg in bepaalde periodes aandacht. Zo werd er van gedachten gewisseld over sociale rechten, de opname van dames in de loge en de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Vaak dwongen externe omstandigheden zoals een discussiepunt in de profane wereld of een rondvraag van het Grootoosten van België, de broeders van Le Septentrion tot het innemen van standpunten.

Haar gedachtegoed verspreidde Le Septentrion formeel op zittingen en via bouwstukken en private publicaties. Informeel werd informatie gedeeld in 'de vochtige kamer'. Waarover gesproken werd in de vochtige ruimte is niet geweten. Uit nazicht van verslagen en bouwstukken blijkt dat de formele verspreiding van ideeën, direct in het openbaar leven in Gent, relatief beperkt is. Zo werd de gewoonte om regelmatig op zitting een bouwstuk op te leveren, in Le Septentrion pas geïnstalleerd in 1868. Slechts 53 bouwstukken op een totaal van 1183 verwijzen naar het openbaar leven in Gent. Dertien bouwstukken zijn politiek getint, acht verwijzen naar de vrijmetselarij en twee behandelen het onderwijs in Gent. Bovendien beschikken we slechts zelden over de originele tekst. Meestal betreft het enkel een vermelding of een samenvatting in de schetsen van de zittingen. De titel en de korte inhoud van bouwstukken is wel gekend. Zij geven op zijn minst een idee wat de maçons bezighoudt.

Onderzoek van de verslagen en rapporten van verenigingen, waarin meerdere maçons van Le Septentrion zich aansloten, leert ons weinig over haar aanwezigheid in het Gentse openbaar leven. De meeste verenigingen waren bezig met 'verenigings-eigen' aangelegenheden zoals de organisatie van een concert of de aankoop van een boot in de Yachtclub. Slechts in de verslagen van enkele verenigingen - vaak politiek geïnspireerd of gesticht door Le Septentrion - ontwaart men haar gedachtegoed. De materiële sporen alleen laten dan ook niet toe een goed beeld te schetsen van haar aanwezigheid in de Gentse publieke ruimte.

De primaire bronnen van Le Septentrion leren ons dus relatief weinig over de aanwezigheid van maçons in het openbaar leven. Maçons stelden wel individuele daden. Die blijken uit hun aanwezigheid in verenigingen en vennootschappen. Ook hier is voorzichtigheid geboden. Marcel De Schampelaere stelt dat het verkeerd is om de impact van de vrijmetselarij af te meten aan de hand van de daden van de figuren die erbij aangesloten zijn, tenzij ze hun daden als maçon of onder invloed van de vrijmetselarij stelden. Die laatste bedenking wordt meegenomen doorheen dit boek. De Schampelaere poneert verder het belang van het milieu waarin een groep, in casu de vrijmetselarij, evolueert. Het milieu werkt in op de vrijmetselarij en omgekeerd werkt de vrijmetselarij in op het milieu.²³

An Macharis stelt dat in de vrijmetselarij de interne communicatie over religie en politiek zich afspeelt op het niveau van het persoonlijk netwerk van relaties en dus tussen verschillende individuen of kleine groepjes. De overgrote meerderheid van de vrijmetselarij wordt niet betrokken. De interne politieke activiteit is dan ook meestal van indirecte aard. Enkel als er grote eensgezindheid is onder de leden zal de vrijmetselarij zich organiseren als een politieke drukkingsgroep.²⁴ Onderzoek naar de aanwezigheid van Le Septentrion in het openbaar leven moet zich dan ook eerder richten op haar leden. Het maçonnieke gedachtegoed straalt minder uit in gemeenschappelijke initiatieven van de loge

dan in vrije initiatieven die door de maçons individueel of gezamenlijk worden genomen. Daarom wordt de aanwezigheid van de leden van Le Septentrion in de organen van het openbaar leven het voornaamste studieobject.

Repertorium

Vooraleer de studie van de aanwezigheid in de publieke ruimte aan te vangen, is het belangrijk te weten welke maçons deel uitmaakten van Le Septentrion. Wie waren de broeders van Le Septentrion? Waar en wanneer zijn zij geboren? Woonden ze allemaal in het Gentse? Wanneer zijn ze overleden? Hoe oud waren ze toen ze toetraden tot Le Septentrion? Welke studies hebben ze gedaan? Welk beroep oefenden ze uit? De economische en de financiële positie van de maçons van Le Septentrion zal ingeschaald worden aan de hand van een aantal directe en indirecte criteria. Zo is hun aanwezigheid in de havenbedrijven en in de textielsector een directe maatstaf voor hun economische positie. Dit geldt ook voor de mandaten die ze in raden van bestuur bekleedden en de participaties in naamloze vennootschappen, die ze bezaten. Elementen als de eventuele (patent)belastingen die ze betaalden of de verkiesbaarheid voor de Senaat geven eerder een indirect beeld van hun economische positie en hun financieel vermogen. Welke materiële welstand genoten ze? Er bestond cijnskiesrecht tot 1914. Welke broeders waren kiesgerechtigd? Waren er broeders verkiesbaar voor de Senaat? Hoeveel belasting betaalden ze? Het antwoord op deze vragen is onontbeerlijk om nadien de aanwezigheid en de impact op het openbaar leven in Gent na te gaan.

Onderzoek van alle beschikbare primaire bronnen heeft een repertorium opgeleverd dat profane en maçonnieke gegevens van 1663 broeders bevat. Die zijn allen ingewijd of geaffiliëerd in de periode 1811 tot 1960. Men zou kunnen afleiden dat het samenstellen van het repertorium geen probleem mocht geven. De namen van de stichters zijn bekend. Vele verslagen van de zittingen en van de Commission Administrative (COA) zijn bewaard. Er bestaan een aantal ledenlijsten. Er hangt een *stèle funéraire* in de *Salle des pas perdus* met de namen van de overleden broeders. Inzage in de archieven uit Moskou en in deze in Liberas (het vroegere Liberaal Archief) was geen probleem.

Niets is echter minder waar. Een eerste probleem houdt verband met de schrijfwijze van de naam. In veel gevallen is die slechts 'één van de vele mogelijke'. In de negentiende eeuw was uniformiteit van spelling zo goed als onbestaand. Zo schrijft een broeder secretaris eenzelfde naam op eenzelfde bladzijde in een schetsboek van een zitting op verschillende manieren. Bovendien is de naam ook niet altijd leesbaar. Niet alle secretarissen hebben een mooi handschrift. Sommige documenten zijn meer dan 200 jaar oud en werden niet altijd in optimale omstandigheden bewaard. De meeste hebben een reis gemaakt langs Berlijn en Moskou. Ook de kwaliteit van het papier laat te wensen over.

Het repertorium bevat twee schrijfwijzen in de gevallen waar het duidelijk is dat het om dezelfde persoon gaat zoals 'Autsdoorn' en 'Outsdoorn'. Grote problemen waren er met vaak voorkomende familienamen zoals 'De Smedt' en 'Vande Kerchove'. De combinaties zijn hier onuitputtelijk. Als die personen dan nog eenzelfde voornaam hebben of een samengestelde voornaam, die de ene keer wel en de andere keer niet gebruikt wordt (Jean-Baptiste wordt soms enkel Jean genoemd), is het raadsel ontcijferen bijna onmogelijk. Hierbij komt nog dat in een aantal gevallen enkel de familienaam bekend is.

Ook de *stèle funéraire* biedt niet altijd soelaas. Hier staan enkel de familienaam, de eerste letter van de voornaam en het jaar van overlijden vermeld. Het jaar van overlijden zegt niets over het tijdstip van initiatie. Broeders die de werkplaats in de loop van hun leven de rug toekeerden, staan er niet op vermeld. Als er in het repertorium al een datum van overlijden genoteerd staat, is dit soms een benadering. Niet altijd wordt in een zitting de exacte datum van overlijden meegedeeld. In dat geval werd de datum van de zitting als referentie genomen. De lezer zal dan ook begrijpen dat dit repertorium niet alleen onvolledig is, maar dat mogelijks ook een persoon twee keer werd opgenomen. Globaal zal het register wel vrij compleet zijn.

Bij het repertorium met 1663 namen kunnen nog kanttekeningen gemaakt worden. Een aantal personen waren geïnitieerd maar lieten nadien niets meer van zich horen. Hun maçonniek engagement stond niet ter discussie. Het ging vaak om vreemdelingen op doorreis of Gentenaars die voor een langere periode of definitief naar het buitenland vertrokken. Vaak werd hen op dezelfde dag de drie graden van de blauwe rite toegekend. De eerste decennia werden veel militairen geïnitieerd. De wisselende slaagkansen op het slagveld of de verplaatsing van regimenten zorgde voor komende en gaande broeders. Zo werd een luitenant van het Derde Artillerie Regiment van de Garde Impériale opgevolgd door een officier bij het Achtste Regiment van de Huzaren of door een eerste luitenant van het 38ste militiebataljon van het Nederlandse leger.

Het repertorium bevat ook de namen van 48 ereleden. Die titel werd onder andere wegens verdienste in de werkplaats toegekend aan oudere leden. Achtbare meesters van andere werkplaatsen genoten eveneens dit voorrecht. Sommigen hadden totaal geen binding met Le Septentrion. Zo werden een aantal Nederlanders tot erelid benoemd die geijverd hadden voor de opname van Le Septentrion in de obediëntie Grootoosten van Nederland. De 1663 maçons uit het repertorium waren niet altijd actief. De schaarse ledenlijsten bevestigen dit trouwens. Zij bevatten meestal de namen van de niet-residerende broeders. Interpretatie en in de context plaatsen van de data zijn onontbeerlijk voor een goed begrip. Als er slechts 126 broeders voorkomen op de kiezerslijst van Gent in 1852 dan kan dit de indruk wekken dat Le Septentrion een loge van financieel zwakkeren was. Niets was minder waar want die 126 namen zijn het resultaat van een momentopname (het jaar 1852) en van een plaatsopneming (Gent). Alle broeders die vóór 1852 gestorven zijn, kunnen niet op de lijst voorkomen, evenmin als broeders die in 1852 de stemgerechtigde leeftijd nog niet bereikt hadden. De broeders die bij een passage aan Gent werden ingewijd, komen evenmin voor op de lijst. Dit geldt ook voor alle niet-residerende broeders.

De beschreven periode is bovendien te lang om in één geheel te behandelen. Ze geeft hoogstens een globaal beeld, maar vertelt niets over de evolutie binnen de sociale samenstelling van de werkplaats. De inwijding van militairen kan als voorbeeld gelden. De eerste decennia werden veel militairen geïnitieerd. In de jaren 1840 ontstond een hetze rond het maçonnieke lidmaatschap van militairen. Dit leidde tot een verbod voor militairen om het lidmaatschap van een werkplaats te aanvaarden alsook tot het einde van de militaire werkplaatsen.²⁵ Dat er zich onder die 1663 maçons slechts 108 militairen bevinden, is goed om te weten maar heeft geen wetenschappelijke meerwaarde. Dat er in de ledenlijst van 1823 op 77 maçons 17 opgeven militair te zijn, geeft een beeld van de militaire aanwezigheid op dat moment. In 1853, 30 jaar later, zijn er 103 maçons aangesloten. Slechts 2 geven op militair te zijn. Daarom werd geopteerd om naast de algemene evolutie telkens de concrete situatie op vaste tijdstippen in kaart te brengen.

Die tijdstippen zijn niet willekeurig gekozen. De besproken periode werd in meerdere tijdsblokken ingedeeld. Elk tijdsblok heeft andere accenten. Hoewel de geschiedenis van Le Septentrion grotendeels deel uitmaakt van de Belgische geschiedenis, werd de indeling van klassieke handboeken over Belgische geschiedenis niet strikt gevolgd. Vooreerst bestond Le Septentrion al negentien jaar voor de Belgische onafhankelijkheid. Er is dan ook aandacht voor de Franse en de Hollandse periode. Bovendien is Le Septentrion ingebed in de Gentse samenleving. Deze heeft haar eigen dynamiek en bijgevolg haar eigen geschiedenis. De geschiedenis van Gent loopt evenmin volledig parallel met de Belgische geschiedenis. Ten slotte legt Le Septentrion eigen accenten en heeft ze een eigen geschiedenis. Bij de indeling van de besproken periode, werd dan ook rekening gehouden met de politieke geschiedenis van Gent en met de geschiedenis van Le Septentrion.

Vooreerst is er de periode onder de Franse bezetting (1811-1814). Le Septentrion werd opgericht op 2 april 1811 en was de derde Gentse werkplaats, na La Félicité Bienfaisante en Les Vrais Amis.²⁶ De officiële installatie, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van het Grootoosten van Frankrijk, vond plaats op 4 oktober 1812.²⁷ In de periode tussen oprichting en installatie nam Benau, de redeenaar van de loge La Félicité Bienfaisante, de voorlopige leiding van Le Septentrion op zich. François De Bare was de eerste achtbare meester, een functie die hij vervulde tot 31 december 1814. Le Septentrion kon echter met moeite het hoofd boven water houden.

De tweede periode kan het best omschreven worden als de Hollandse periode (1815-1830). Rousseau volgde De Bare op. Le Septentrion was de eerste Belgische loge die haar stichtingsbrieven van het Grootoosten van Nederland ontving. Op 2 november 1815 arbeidde Le Septentrion voor het eerst onder het Grootoosten van Nederland. Inmiddels was in die periode te Gent de militaire loge Les Amis du Roi et de la Patrie opgericht (°20 september 1817).²⁸ Op 14 december 1818 organiseerden de vier Gentse loges een gemeenschappelijke zitting. Zij ontvingen toen hun grootmeester, Prins Frederik. Tijdens de veneralaten van Reyter en Stevin wisselden periodes van intense activiteit af met heel kalme periodes. In de periode van de stichting tot de Belgische onafhankelijkheid was de relevantie van Le Septentrion in het Gentse openbaar leven vrij beperkt. Het *Mémorial de la Ville de Gand* bevestigt die stelling. In het *Mémorial* blijken 29 vrijmetselaars vermeld te staan. Dit aantal moet gerelativeerd worden om diverse redenen. De auteur van dit werk is een vrijmetselaar van Le Septentrion. De geselecteerde capita zijn 'maçonniek gekleurd'. Vijf ereleden kunnen moeilijk als volwaardig vrijmetselaar van Le Septentrion geduid worden.²⁹ Sommige vrijmetselaars staan vermeld zonder echt in die periode op het openbaar leven in Gent gewogen te hebben. Als voorbeeld verwijs ik naar A.B. Steven, die pas na 1830 een actieve rol speelde, maar vermeld staat als drukker van de ledenlijst van de loge Les Vrais Amis op 4 juli 1813.³⁰

Een derde periode loopt van de Belgische onafhankelijkheid tot 1848. Pas met de affiliatie van Hippolyte Metdepenningen in 1830 kreeg Le Septentrion een boost. De maçons die vanaf dan gerekruteerd werden, waren orangistisch. Toen het Grootoosten van België in 1834 opgericht werd, bleef Le Septentrion trouw aan het Grootoosten van Nederland. In 1837 werd de belgicistische loge La Fidélité opgericht. Dit zette de Belgische bisschoppen aan om de vrijmetselarij te veroordelen. In 1848 liep niet enkel het unionisme op zijn einde. Ook de orangistische droom van een hereniging met Nederland moest Le Septentrion definitief opbergen (de facto was dit reeds het geval op 19 april 1839 bij het sluiten van het Verdrag van Londen, beter bekend als het Verdrag der XXIV artikelen).

Een vierde periode loopt tot ongeveer 1880-1884.³¹ De Liberale Associatie, voornamelijk haar doctrinaire fractie, stuurde vanaf dan de politiek in Gent aan. In 1855 bleef Le Septentrion als enige Gentse loge over, na het verdwijnen van Les Vrais Amis in 1853, La Fidélité in 1854 en La Félicité Bienfaisante in 1855. In het voorjaar van 1866 ontstond een breuk bij de verkiezing van de COD. Een kleine helft van de maçons van Le Septentrion zwerfde uit en richtte de loge La Liberté op. De enigmatische achtbare meester Hippolyte Metdepenningen overleed in 1881 en werd opgevolgd door Gustave De Vylder. In 1883 erkende Le Septentrion eindelijk de politieke realiteit. Zij verliet het Grootoosten van Nederland en sloot zich aan bij de obediëntie het Grootoosten van België. Op 21 april 1883 arbeidde Le Septentrion voor het eerst onder het Grootoosten van België. Gustave De Vylder zorgde voor de obediëntiewissel. Op het einde van die periode pleegden de progressisten een machtsgreep in de Liberale Associatie ten nadele van de conservatieve vrijmetselaars, die voornamelijk Le Septentrion bevolkten. Nationaal belandde de Liberale Partij voor meer dan 30 jaar in de oppositie.

Een vijfde periode begint met de opgang van de progressisten en eindigt in 1893. Op nationaal vlak belandden de liberalen in de oppositie. Het jaar 1893 is een mijlpaal in de Gentse politiek. Tot 1893 bestond de meerderheid van de gemeenteraadsleden enkel uit verkozenen van de Liberale Associatie, met uitzondering van de periode 1854-1857 toen Judocus Delehayne met steun van de katholieken burgemeester was. Na 1893 werden de mandaten evenredig verdeeld en werden ook katholieken en socialisten in de gemeenteraad verkozen. Hippolyte Lippens volgde Gustave De Vylder in 1886 op als achtbare meester. Le Septentrion ontplooidde een intense intellectuele activiteit onder de vorm van regelmatig opgeleverde bouwstukken.

Een zesde periode loopt van 1893 tot de Eerste Wereldoorlog. De liberalen behielden in Gent omzeggens de volledige periode de meerderheid in het College van Burgemeester en Schepenen. Naar aanleiding van haar honderdste verjaardag in 1911 schonk Le Septentrion aan de stad Gent een huis 'pour vieux menages' in de Prosper Claeysstraat 38. Exact 100 jaar na hun stichting waren de maçons van Le Septentrion aanwezig bij de inhuldiging van het eerste Gentse lekenhospitaal Institut Moderne. De latere rector Camille de Bruyne was achtbare meester van Le Septentrion sinds 1911. Hij bekleedde die functie ook tijdens de Eerste Wereldoorlog.

In het interbellum, de zevende en voorlaatste periode, verschrompelde de liberale beweging in politiek Gent, maar ze bleef de burgemeester leveren. In 1933 werd de eerste Gentse vrouwenloge, Gaston Vandermeeren, opgericht. Achtbare meester Henri Story faciliteerde in 1935 de oprichting van de eerste Gentse Nederlandstalige loge De Zwijger. Op 15 mei 1940 stelde achtbare meester Achilles Cavens de werkplaats in slaap voor de volledige duur van de Tweede Wereldoorlog.

Ten slotte is er nog de achtste periode, die na 1945 aanvangt. In die periode tot 1960 leverden de liberalen nog één keer de burgemeester, Laurent Merchiers, maçon van Le Septentrion. Na de Tweede Wereldoorlog arbeidden de maçons van Le Septentrion in alle sereniteit verder. De beide wereldoorlogen en hun gevolgen worden apart behandeld, dit omwille van hun specificiteit.

De aanwezigheid in het openbaar leven in Gent omvat zowel het lidmaatschap van als het opnemen van een bestuursfunctie in verenigingen en vennootschappen. Directe relaties tussen organisaties worden dus gelegd op basis van de aanwezigheid van gemeenschappelijke (bestuurs)leden. Deze

(bestuurs)leden cumuleerden leidende functies en/of lidmaatschappen in verschillende organisaties en gaven op die manier vorm aan het netwerk.³²